

'חנוך תופר מנעלים': צדקת הצדיק

על דברים בשם ר"י סלנטר בספר "מכתב מאליהו"

בספר 'מכתב מאליהו' מאת הגאון רבי א"א דסלר זצ"ל (כרך ראשון קונטרס החסד עמ' 34) כתוב בזה"ל: בתורה כתוב ויתהלך חנוך את האלקים, ואמרו חז"ל "כי חנוך תופר מנעלים היה, ועל כל תפירה ותפירה היה מייחד יחודים לקונו" (עיין מדרש תלפיות ערך חנוך). ושמעתי בשם רבנו ישראל מסלנט זצ"ל שביאר המאמר הזה ביאור נחמד, ויאמר, כי אין הכוונה שבשעת תפירתו היה דבק במחשבות עליונות, שזה אסור על פי הדין, כי איך יפנה את דעתו לדבר אחר בשעה שעוסק במלאכת אחרים אשר שכרוהו? אלא תוכן הייחודים שהיה מייחד הוא, אשר שם על לבו ומחשבתו בכל תפירה ותפירה כי תהיה טובה וחזקה, כי יהיו המנעלים טובים, למען יהנה מהם אשר ינעלם. ככה דבק חנוך במידת קונו אשר ייטיב ויהנה לזולתו, וככה ייחד לו ייחודים, כי לא חפץ חנוך בשום דבר אחר זולת החפץ האחד והשאיפה המיוחדת לידבק במידת קונו וכו'. עיי"ש.

ושמעתי כמה פעמים מאחד מזקני הרבנים זצ"ל שהתפלא מאוד על הביאור הזה, שהרי הביטוי 'מייחד ייחודים' מכוון בדרך כלל לסתרי תורה נעלים וקדושים, ואיך אפשר לסלפו ולהורידו לתפירת מנעלים, למלאכת שוטטער בלעז? ושוב ראיתי שבספר מעשה איש (תולדות החזון איש) כתוב שהחזון איש אמר על זה שאסור לומר כן, ומייחד יחודים הוא כפשוטו.

בכדי לברר הנושא, צריך קודם כל לעיין במקור הדבר. במכתב מאליהו נאמרו הדברים בשם 'מדרש תלפיות' ערך חנוך. מדרש תלפיות איננו מדרש חז"ל כמו מדרש רבה ותנחומא, אלא חובר בידי הרב ר' אליהו הכהן איתמרי זצ"ל מרבני איזמיר לפני כשלוש מאות שנה, מחבר ספר שבט מוסר, והוא ליקוט מאמרי חז"ל זוהר ושאר ספרי הקבלה לפי נושאים. בספר ההוא ציין שהמאמר מקורו בעשרה מאמרות להרמ"ע מפאנו, מאמר אם כל חי (ח"ג סי' כב). וז"ל שם: והוא [חנוך] היה תופר מנעלים בפועל... והיה חנוך באמונתו מכוין בהם לקשור העולמות התחתונים שיהיו תיקונים לרגלי שכניה... ועל כל תפירה ותפירה היה מכוון ואומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכו' (עיי"ש בפירוש יד יהודה).

וראיתי שבספר קדשי יהושע סי' תכב (חיברו חתנו של הרב דסלר, הרב גלדצלר זצ"ל) כתוב שבפסח תשי"ב היה הרב דסלר אצלו במאנסי, "והקשיתי אז למו"ח דמאמר זה תמוה מכמה אנפין, ולא אאמין שיצא דבר זה מפי קודשו דגאון ישראל

מסלנט". ועיי"ש שהאריך למצוא מקורות למאמר הנ"ל. "ועוד הקשיתי למו"ח זצ"ל, ניתי ספר ונחזה, אם הלשון מוכיח דחנוך בעת שהיה תופר מנעלים היה מייחד יחודים ממש, או דכל כוונתו בכל תפירה שתהיה המנעל טובה וחזקה", ואחרי העיון בדברי הרמ"ע מסיק בזה"ל: "הרי מפורש שהכוונה במייחד יחודים דחנוך באמונתו כוון בהם לקשר העולמות התחתונים שיהיו תיקונים לרגלי השכינה, ועל כל תפירה ותפירה היה מכוון ואומר ברוך שם כבוד מלכותו, יש בזה קשר ויחוד כל ההיכלות עליונים. ומפורש בהדיא שהיה מייחד יחודים ממש" וגו'. ואחר אריכות נפלאה לבאר כל העניין הגבוה הזה ממש ממסד עד טפחות הוא כותב: "והשיב לי מו"ח זצ"ל על אתר באנפין נהירין, דודאי אתה צודק דחנוך היה מייחד יחודים עילאין כדכתבו כל המקובלים, ולא חולק הגר"ס על כל אבות הקבלה, אלא חידושו של הגר"ס הוא דהייחודים של חנוך בעת שהיה תופר מנעלים של אחרים, הם יחודים של לאו דאונאה ובמצוות עשיית חסד עם זולתו", ועיי"ש פירושו.

וכל הדברים שכותב ומפרש חתנו הגדול של הרב דסלר הם אמת וצדק, אבל רק לפי נוסח הסיפור התמוה הנמצא במכתב אליהו. ובכדי להסיר התלונה מאדמו"ר קדוש ישראל מסלאנט זצלה"ה (כך תיאורו הרב דסלר זצ"ל בכתביו), הנני נותן לפניכם מה שכתוב בקונטרס אחד של זכרונות על קהלת פראנקפורט מאיש אחד יוצאי העיר ההיא, בשם ליאופאלד אופנהיימר. הקונטרס נכתב באנגלית, וז"ל בתרגום ללשה"ק: ר' ליב ראף, אחד ממייסדי הקהילה הנפרדת, היה לו בית כנסת פרטי בביתו. האיש הזה שהיה עסקן ציבורי היה מזמין רבנים מחוץ לעיר לבוא לבית הכנסת שלו, וביניהם ר' ישראל סלנט ז"ל. הוא ביקש ממנו לתת דרשה שם, אולם ר' ישראל סירב, ונימק את סירובו היות שדרשו הוא לדרוש מוסר אל הקהל, אולם מוסר הוא כמו תרופה מדצי"ן, וכאשר הרופא רושם תרופה צריך הוא לדעת מקודם מה שהחולה צריך. ר' ישראל טען שאינו מכיר את הציבור ההוא, ומה שטוב עבור תופר נעליים אינו טוב לתופר בגדים. בחדרו הקטן של תופר נעליים אני מדבר בסגנון אחר ממה שאני מדבר בחדרו הקטן של תופר בגדים. וא"כ מה אתה אומר בשטיב"ל של תופר מנעלים? "חנוך תופר מנעלים היה, שבכל תפירה ותפירה היה מקדש את ה'" (כך הוא הלשון במקור בלשון הקודש). לכן, האם אתה היית מבקש מתופר נעליים שלפני כל תפירה ותפירה שהוא "יורד לטהרה ושיגיד תפלות ותחנונים" (גם זה שם בלשה"ק)? אם כן לא היה גומר אף זוג נעליים אחד בחייו. אלא מה הייתי אומר לו, "חנוך היה אומן נפלא, עד שהעולם אמרו עליו תראו חנוך זה שהוא צדיק גדול וגם הוא תופר נעליים מעולה. זהו הקידוש השם שהיה [חנוך] עושה בכל תפירה". עד כאן תרגום דבריו.

הנה עתה, בצירוף העובדה ההיא עם המקור מאת רמ"ע מפאנו, אפשר להגיד

בוודאות שרבי ישראל כל רז לא אנס ליה לגבי חנוך. שכשאמר בלשון מליצה שאינו דורש שירד לטהרה, ר"ל לטבול, ושיגיד תפלות ותחנונים, רמז בזה שידע היטב כל העניין של מייחד יחודים על בוריו, שבלשונו של הרמ"ע נקרא עבודת הקודש שלו תפירת נעליים, ויש בהגדרה הזו סודות גבוהים בסתרי תורה. אולם מי שקורא את לשון הרמ"ע מבלי להעמיק בדבריו יוכל להבין שחנוך היה תופר נעליים פשוטו כמשמעו. ולכן אמר הגרי"ס, שכשהוא מדבר אל שוסטער פשוט בכדי לעודדו במלאכתו, היה אומר לו דברים פשוטים, שחנוך תופר מנעלים אומן טוב היה, ושככל תפירה ותפירה היה מקדש את השם.

ולפענ"ד לפי נוסח הסיפור הזה שמצאתי, הוכחתי בס"ד שההשגות דמעיקרא אינן כנגד הגרי"ס, אלא כנגד נוסח סיפור שאינו מדוקדק כלל, וצדקת הצדיק במקומה עומדת.

...בדרך הטבע אין הצלה מפני עקת אויב כי אם באחד משני דרכים או בשניהם כאחד, הן מצד השגחת ה' יתברך המציל לכול הדבקים בו כשהן מקיימין **ואהבת את ה' אלוך** הגורם הדביקות בה' יתברך, הן מצד הטבע כשהן מקיימין **ואהבת לרעך כמוך** אז איש את רעהו יעזורו, ואף אם הם חוטאים וסר ה' מעליהם - מכל מקום יש להם קצת תקוה בדרך הטבע. ובשני זמנים אלו, בחטא העגל ובחטא המרגלים, איבדו ישראל את שניהם כאחד, ואם כן אל מי ינוסו לעזרה? כי בשבעה עשר בתמוז שעשו העגל בו ביום נזורו אחור ופנו אל ה' יתברך עורף ולא פנים - ואז איבדו ההצלה הבאה מפאת ההשגחה, ובתשעה באב היה מעשה המרגלים, ובו ביום נולדה מדת שנאת חינוס בישראל, כי המה סברו מאחר שכל אחד מהם שונא את חברו - כך מסתמא שונא אותם גם הקדוש ברוך הוא, ואז איבדו גם ההצלה הטבעית, כי אם אין אהבה ביניהם ואין אחד סומך ועוזר לחברו - מי יקום יעקב, כי קטן ודל הוא! נמצא שבין גבולים אלו נתפרדה החבילה מכל וכל, כי סרו מהר מן ה', וסרו גם איש מעל אחיו. ונמצא ששבעה עשר בתמוז ותשעה באב גדר מזה וגדר מזה, ואין דרך לנטות ימין ושמאל, לפיכך כל רודפיה השיגוה בין המצרים, 'כל' משמע אפילו רודף כל דהו חלוש יוכל להם, כי בזמן אחד ניאצו את קדוש ישראל וחללו את קדושת ישראל התלויה באחדות האומה, ובזמן שני נזורו אחור מן השכינה, ואל מי ינוסו לעזרה?...

(כלי יקר' ריש דברים, עם קיצורים)